

eventualni pokušaj nasilnog poništavanja tradicije kao „pamćenja“ jednog naroda ali i njegove žive delatne snage u društvenoj komunikaciji, mogao kao „bumerang“ povratiti i delovati blokirajuće na tek otpočele krhke procese tranzicije i evropeizacije. I obrnuto, pronalaženje pravog sklada i harmonije između „tradicionalnog“ i „modernog“, opštecivilizacijskih i nacionalnih kulturnih i duhovnih „obrazaca“, mogao bi biti pravi odgovor na postavljeno pitanje o muslimanskoj integraciji u jedinstvenu evropsku zajednicu! To isto važi i za Srbe, svakako!

Stoga, danas imaju izuzetno veliku odgovornost i Srpska pravoslavna crkva i Islamska verska zajednica, kao „po definiciji“ moćni „čuvari tradicije“, „čuvari morala“, koji mogu da doprinesu razvoju i očuvanju univerzalnih ljudskih vrednosti bez kojih se inače ne može živeti „na duge staze“ ni u zapadnoj civilizaciji – istine, slobode, pravde, dostojanstva, mira. Dakle, upravo onih vrednosti koje su, danas, umnogome potisnute iz vidokruga zapadnoevropske filofske misli – čiji je imperativ kontinuirani napredak i razvoj, u čijem je temelju noseće načelo koristi – i to kao „nedelotvorne“ i „beskorisne“. Naime, za takvo mišljenje ljudsko i Božansko pravo, poštenje, čast, hrabrost i vernost nemaju apsolutno nikakvog smisla, niti „učinka“. Shodno tome, mogućnost da zajednički intervenišu u domen društvenog morala, doprinoseći razvoju pozitivne atmosfere „primenom“ moralnih pravila i sprečavanjem njihovog kršenja koje, inače, u krajnjoj instanci može dovesti i do zločina, tog najbestijalnijeg „govora“ zla, predstavlja snažnu sponu koja povezuje obe ove verske zajednice i upućuje ih na saradnju. Baš zato, upravo pitanje međukonfesionalne saradnje i dijaloga u ovom trenutku postaje od izuzetne važnosti na ovom prostoru. Tolerancija, dakle, postaje istinski imperativ vremena! Ali ne tolerancija shvaćena samo kao trpljenje i podnošenje onog „drugog“ (različitog), već kao prava otvore-

nost prema drugome i spremnost da se uvažuje i respektuju njegovi razlozi u viđenju stvari. Baš ovakva tolerancija je sam osnov međukonfesionalnih odnosa koji omogućavaju susretanje i upoznavanje dvaju različitih verskih, kulturnih i civilizacijskih iskustava, kako bi se na taj način pokušale prevazići postojeće razlike i suprotnosti. No, ovakva saradnja može biti zasnovana isključivo na „jedinstvu u razlikama“, što znači da unapred isključuje bilo čiji „primat“ i pretpostavlja poštovanje oba svoja dela. Bez toga, inače, ne može biti ni zajedničkog života muslimana i Srba, pa sledstveno tome ni „evropske perspektive“ Raške oblasti... Takva perspektiva, po nama, neizbežno isključuje bilo kakav uniformizam, jednoobraznost, jednoličnosti, drugim rečima, vladavinu jednog dela nad celinom i njenom beskonačnom svojevrsnošću i neponovljivošću...

GORDANA ŽIVKOVIĆ

Gordana Živković je rođena 13. novembra 1950. godine u Loznicu. Diplomirala, magistrirala i doktorirala je na Univerzitetu u Beogradu. Više od jedne decenije bavi se kontinuiranim i interdisciplinarnim istraživanjem religije na komparativnim osnovama, a pogotovo aktuelizacijom pravoslavnog iskustva u nadilaženju društvene krize. Posebnu pažnju posvećuje ispitivanju mogućnosti zapadnoevropske filofske misli, velikih ideologija, te ontologije vere u domenu temeljnih pitanja smisla života i postojanja. Isto tako, proučava kompleksan i aktuelno i perspektivno izuzetno značajan odnos religije i politike, te crkve i države. Autor je brojnih naučnih, stručnih i publicističkih napisa objavljenih u nacionalnim i međunarodnim časopisima, jednog zbornika i knjige eseja. Živi u Beogradu i radi kao naučni saradnik u Institutu za evropske studije. Osnivač je i direktor Centra za hrišćanske studije u Beogradu.

Potreba pravednog suživota u međunacionalnim zajednicama

Mevlud ef. Dudić

BISMILLAHIR-RAHMANIR-RAHIM

„Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, i razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje; da pouku primite, On vas savjetuje.“ (Nahl: 90)

„Istinski musliman, je samo onaj koji ne uznemirava druge ljude jezikom i postupkom svojim“. (hadis)

Kur'ansko-biblijsko kazivanje o sukobu Ademovih sinova je poučna priča o toleranciji koju Bog želi utkati u ljudsku povijest i civilizaciju.

Mnoštvo jezika u svijetu, ljudskih rasa, vjerazakona, religijskih formi znak su Božanskog htijenja da skrivena riznica Božanskog duha i Božanske naravi posvjedoči o mnoštvu koje ne dokida formalnu niti fundamentalnu slavu Božiju, već je potvrđuje snagom molitvi koje dopiru sa svih bogomolja. Civilizacija nije omaška historije već je to istinski dar Boži-

je pravednosti kako bi sam čovjekov život kroz to različje bio bogatiji i sadržajiji, pa se u tom kontekstu svako nasilje može razumjeti kao atak na samog sebe.

„O ljudi, mi smo vas stvorili od čovjeka i žene i učinili vas na različita plemena i narode da biste se upoznawali...“ Kur'an.

Kur'an govori o čovjeku kao najsavršenijem biću, i kao biću stvorenom slabim, očajnim i plahovitim (...a čovjek je stvoren kao nejak o biće.... Nisa, 28).

„Ako čovjeku milost Našu pružimo, pa mu je poslije uskratimo, on pada u očajanje i postaje nezahvalnik“ (Hud, 9).

„Čovjek i proklinje i blagosilje; čovjek je doista nagao“ (Isra, 11)“.

Zbog pretjerane sebičnosti, gordosti i oholosti on gubi ljudsko osjećanje spram bližnjega, a prema drugom i drugačijem biva čak i neprijateljski raspoložen. Čovjek je jedino biće na Zemlji koje je obdareno sposobnošću razlikovanja onog što jeste od onog što ne treba da bude.

Gubljenjem svijesti o svojoj ulozi – da bude Božiji namjesnik na zemlji, on postaje tvrdokoran sa pomjerenom svijesću iz vlastite vertikale.

Podržavati, pomagati, voljeti i uvažavati drugoga jeste kultura tolerancije. Čovjek tolerišući drugoga podržava svoju vlastitu narav.

Živi primjer i neistrošivi duhovni uzor, Poslanik islama Muhammed (s.a.v.s.) je muslimanima, nadahnut od Boga, zacrtao put tolerancije i prihvatanja drugačijeg.

Ovdje treba pomenuti Medinsku povelju, ili prvi Ustav koji je mladoj muslimanskoj zajednici darovao Poslanik islama. Ta povelja je prvi pisani ustav, on je i preteča savremenih ljudskih dostignuća u ustrojstvu društvenog poretka. Ova povelja, slobodno možemo reći, predsta-

vlja što moderni jezik zove, model dijaloga, kulture tolerancije i kulture ekumenizma.

Medinska povelja je u ustrojavanju muslimanske zajednice i ljudskih prava, pojedinačnih i općih, uzimala moral, pravdu i istinu. Ustanovila je pravo na jednakost svih ljudi, pravo na poštivanje ljudskog života, očuvanje ljudskog dostojanstva, poštivanje religijskih kulturnih civilizacijskih prava i sloboda pojedinca i svake etničke skupine.

O tome kakav je odista odnos muslimana prema drugom i drugačijem ma gdje oni živjeli kao pojedinci ili kao zajednica govori i pismo Poslanika Muhammeda (s.a.v.s.) upućeno kršćanskim monasima u samostanu Sveta Katarina. To pismo poznato je svakom muslimanu tog vremena kao i narednim generacijama. On nije samo garant nemuslimanima u muslimanskim sredinama već je trajni i neustrašivi zalag povjerenja koje musliman ima svjedočiti i praktično primjeniti sve do posljednjeg daha.

SVETA KATARINA

„Kršćanima na istoku i zapadu u blizini islamske granice i daleko od nje, znamim i neznamim daje se jamstvo. Ukoliko se jedan monah zatekne na brdu ili pećini ili naselju, ravnici ili crkvi ili pak u svetilištu, tada mi stojimo iza njih i oni su pod našom zaštitom.

Ja ću ih zasigurno braniti svojim životom, svojim pomagačima i svojom vojskom, njih, njihove imetke i bogomolje, jer su oni moji podanici i kao takvi uživaju moju zaštitu. Niko im ne smije uskratiti putovanje bilo gdje, porušiti njihove bogomolje ili ih oštetiti, kao ni prisvojiti bilo šta iz njihovih kuća za korist muslimana. Neće se oporezivati njihovi suci, kaluđeri niti drugi koji se budu bavili drugim poslovima. Neće im se nametati ni druge novčane dažbine novčane kazne ili oštete, niti će im se konfiskovati imovina. Ja sam njihov čuvar na kopnu i na moru, istoku i zapadu, sjeveru i jugu gdje god se budu nalazili imaće moju zaštitu i garanciju od svega onoga što im je neprijatno i neugodno. Niko ih ne smije opterećivati putovanjima, obavezivati učestvovanjem u borbi ili transportu oružja, jer se muslimani bore za njih. Polemiku sa njima vodiće na najljepši način sledeći u

tome Kur'an. „I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način – ne i sa onima među njima koji su nepravedni – i recite: „Mi vjerujemo u ono što se objavljuje nama, a naš Bog i vaš Bog jeste – Jedan, i mi se Njemu pokoravamo.“ (Ankebut, 46)

Niko iz redova muslimanske zajednice do Sudnjeg dana ne smije se suprotstaviti odrednicama ovog pisma, koje je pisano po naredbi Muhammeda (s.a.v.s.) sina Abdullahova 3. muharema 2. god. po hidžri“.

Pomenuto pismo, zatim pismo Herakli, Negusu i Mukavkisiu, kao i druga pisma upućena židovima i drugim religijskim skupinama, bila su primjer mnogim muslimanskim vladarima koji su kasnije vladali. Po uzoru na takve dokumente su i pisma ahdname sultana Mehmeda Fatiha franjevcima u Bosni. Od Medinske povelje do ahdname prošlo je 8 vijekova, a nije se ništa promijenilo u strategiji muslimansko-bošnjačkoj spram kulture dijaloga sa drugačijim od sebe. Valja istaći da i pored brojnih ataka na identitet Bošnjaka oni su uvijek iskazivali visok stepen tolerancije, nekada rizikujući vlastiti opstanak.

Na zemlji je nemoguće uspostaviti apsolutni red, imajući u vidu prirodu čovjeka i njegovu sklonost ka činjenju nereda, ali i pored toga, mi kao ljudska bića dužni smo dati sve od sebe da na zemlji uspostavljamo red a ne nered.

Svako ko poziva u ime civilizacija na sukob civilizacija i kultura naprosto je protagonista barbarizma ma koliko se razmetao teorijom o humanizmu. Isto tako, ko god poziva u ime vjere na sukob vjera on je bogohulnik.

Hantigton smatra da su muslimani neprobavljivi unatoč svojoj raskošnoj povijesti tolerancije i kulture dijaloga sa drugima i drugačijima.

Kinezi i muslimani, po Hantigtonu, su dvije nepoznanice modernom svijetu i u budućem sukobu civilizacija muslimansko-taoističko i budističko-konfučijanska tradicija će biti na istoj fronti protiv evropske, tj. kršćansko-židovske civilizacije. Valja se upitati, čemu konflikti i zastrašujuća najava, pa i ako hoćete i pozivi na ratove i sukob civilizacija. Ljudskom rodu potreban je dijalog civilizacija, a ne njihov sukob. Neko je se zapitao: „Jesmo li to na nekom novom Titaniku koji hita u zagrljaj svojoj santi leda nakon čega će se zajedno sa svima nama nepovratno sunovratiti u bezdan?“

Ja hoću da na 21. vijek gledam kao na vi-
jek dijaloga i zblizavanja. Ovo vrijeme hoću
da razumijem kao vrijeme u kojem niko nema
monopol na dobročinstvo, osvetu, niti bol.
Naprotiv, svi mi imamo pravo da činimo do-
bro i da zato budemo nagrađeni.

Ne moramo ni postavljati pitanje ko koga
treba učiti toleranciji, religijskom, kulturnom i
civilizacijskom dijalogu. Bog je htio da svijet
bude različit, a čovjekovo je da taj svijet čuva
i njeguje. Dlanovi naših ruku okrenuti Bogu
jasno će pokazati koje su ga razarale a koje
gradile.

Nadam se da će ovaj skup doprinijeti da
se narodi koji žive na ovim prostorima prisje-
te uloge čovjeka od Boga podarene na Zem-
lji, i da svako u svojim redovima prepozna i
iskorijeni prisutno zlo, i da ne podstičemo
ono što nas dijeli, već ono što nam je zajed-
ničko. Hvala.

MEVLUD EF. DUDIĆ

*Rođen je 21. 07. 1966. godine u
Tutinu. Završio je srednju Alauddin
medresu u Prištini i Fakultet islamskih
nauka u Sarajevu. Boravio je na specijal-
izaciji u Kairu (Univerzitet al-Azhar) i SAD-
u (Virdžinija). Radio je kao imam u Tutinu i
profesor fikha i hadisa na Gazi Isa-beg
medresi u Novom Pazaru, gde od 1994.
godine radi kao direktor.*

*Potpredsednik je Mešihata Islamske
zajednice Sandžaka i prodekan Islamske
pedagoške akademije u Novom Pazaru, na
kojoj, takođe, predaje. Član je vladine ko-
misije za uvođenje veronauke u škole i pot-
predsednik Međureligijskog centra u
Beogradu. Učesnik je brojnih kongresa i
skupova u zemlji i inostranstvu.*

**Dvorište svetilišta 8. šiitskog imama, Ali ibn Musa al-Reze u Mešhedu, Iran.
Mesto okupljanja hodočasnika iz Irana i celog sveta**

Kriza Zapada u razumevanju islamske civilizacije

Mustafa ef. Fetić

Namjera ovog izlaganja nije da favorizuje islam i njegovu superiornost, niti da slijepo kritikuje Zapad i njegove vrijednosti. Cilj mi je da krajnje objektivno analiziram pogrešan pristup Zapada u razumijevanju drugog i drugačijeg, u ovom slučaju, islamske kulture i civilizacije.

Pokušaj izazivanja sukoba između civilizacijskih sila, islamskog svijeta i Zapada, predstavlja dodatno kompliciranje zapadnog pitanja kojem je teško pojmiti svu gorčinu odnosa u etapi u kojoj će islamska opcija možda biti sve utjecajnija.

Unatoč ovome mi znamo da mogući sukob neće donijeti boljitak niti jednoj od strana.

Ovdje nam je dužnost poštivati emanet historije i promatrati stvari s mnogo više ozbiljnosti. Skupina zapadnih sila i moćnika koji preferiraju izbor konfrontacije, možda se

povode za prividom ili više vole opijenost svojim iluzijama.

Svojim ponašanjem jakoga i samovoljnog, Zapad kao da kaže drugima: nužno je da se ponašate poput jakih i samovoljnih. Zar ovo ne predstavlja negiranje logike, vrijednosti i razuma?

Medijske i kulturne institucije na Zapadu, da bi opravdale ovu opciju pred razumom običnih ljudi, koristile su opravdanje da je kriza, s kojom se Zapad počeo sučeljavati, proizvod islamske kulturne i ekonomske industrije, koja je u opticaju u zemljama islamske osovine, i da to prijeti postojanju Zapada i njegove civilizacije, kao što je to vladajuće mišljenje na Zapadu.

U stvarnosti ne postoji prijeteća islamska opcija u ovome pravcu. Ali možda će to postati budućnost, čije instrumente i uzroke sam Zapad sada projektuje, a koje možda u budućnosti neće biti u stanju predvidjeti niti kontrolirati.

Povodeći se za uputom svih Allahovih poslanika, mi odista preferiramo da ovo ne bude naša prva opcija, nego da postoji sloboda kojom bi se zapadnom čovjeku dalo prostora, da objektivno i u miru pokuša razumjeti islam.

Islam je poruka koja se visoko uzdiže iznad svakog omalovažavanja, nepravde i proizvodnje zla. Ovo su univerzalna značenja i svakom pojedincu na Zapadu trebalo bi omogućiti da se s njima upozna.

Unatoč ovome, svjesni smo kada je u pitanju stvarno stanje muslimana danas, iako ono u potpunosti ne reprezentuje islam, da je stvarni život velike skupine muslimana, koju ne ograničava država niti jezik, prožet isla-

mom, i da oni uvažavaju ispravno shvatanje islama, koje je srednji put i kao takvo vječno.

Mi posjedujemo emanet i razum kada priznajemo da postoje mnoge pogrešne pojave u praktičnom upražnjavanju islamskog življenja. Međutim, zasigurno, te pojave ne predstavljaju jedinu odrednicu te stvarnosti. I one se mogu liječiti i ispravljati. Međutim, Zapad, kada govori o negativnostima vezanim za život muslimana, mora pojmiti da vjerovatno govori o probranim primjerima koji mu odgovaraju i da pri tome praktikuje jedan vid izobličavanja stvarnosti. Pri tome uvećavajući svoju obmanu, kada govori o pozitivnim primjerima, ne želi priznati da su oni stvarno pozitivni. U ovome kontekstu važno je ustvrditi da Zapad ovim postupcima ne postiže ništa u svoju korist!

Poimanje odnosa islama ka Zapadu sakupljeno je u dva ajeta Allahove Knjige, i njegova stvarnost je poznata onima koji posjeduju znanje i umjerenost širom islamskog svijeta:

„Allah vam ne zabranjuje da činite dobro i da budete pravedni prema onima koji ne ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg ne izgone – Allah, zaista, voli one koji su pravični.”

A u drugom ajetu se kaže:

„Allah vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu” (Al-Mumtehina, 8 i 9).

Ovakvo poimanje je pravedna realnost koju nam određuje Kur'an, u kojeg vjeruju svi muslimani, iako neki od njih griješe u njegovu razumijevanju; ali najbitnije je da mi ne radimo na formiranju klime koja će pogodovati ovome krivom razumijevanju. Logika razuma nužno nalaže poštivanje ovoga pravednog principa u odnosima. Sigurno je da Zapad, u sferama koje donose političke odluke, ne posjeduje čak ni umjerenu viziju po pitanju odnosa sa islamskim svijetom.

Zapad preživljava golemi problem sa samim sobom i on ga nije u stanju pojmiti. Bilo bi bolje kada bi svoje zamišljene napore za rješavanje problema islamskog svijeta usmjerio ka razumijevanju svoga vlastitog problema,

problema u kojem islamski svijet nikada nije bio strana u sukobu – po priznanju samog Zapada. Zapad nije u stanju razumjeti svoju bit, kao što nije u stanju razumjeti druge!

Kada Zapad nameće, kao uslov valjanosti tvoga opstanka, da ga ne mrziš niti da mrziš njegova shvatanja, koja imaju intenciju slamanja ostalih; u isto vrijeme on stvara rastuću krizu u pogledu shvatanja neprijateljstva, ne samo kod muslimana nego je primjetno i kod svih svjetskih civilizacijskih sila.

On nudi formulu koju zakoni znanja i razuma ne mogu pojmiti niti poštivati. Antagonizam prema Zapadu nije kriza koju su napravili muslimani. U tome postoje mnogi elementi koji su na to utjecali. Mnoga društva i mnogi narodi u cijelom svijetu ne vole Zapad. Čak i one zemlje koje su pod uticajem zapadnih moralnih normi imaju loše odnose sa Zapadom u najvažnijim segmentima. Mislioci tamo na Zapadu moraju dokučiti jednu stvar, a to je da prizori oduševljenosti Zapadom nipošto ne znače potpuno vjerovanje u njega.

Svijet Istoka sa svojom širokom lepezom vjera, predstavlja vid odbojnosti prema Zapadu, čak i ateističke skupine igraju na ovu kartu. Bilo bi dobro da se prisjetimo iskustva Zapada sa Sovjetskim Savezom koji ni u kom slučaju nije predstavljao vjersku opciju. Zapad sebi daje za pravo da ne voli druge i da ih opisuje po zlu, te da izrađuje projekte na osnovu kojih će s njima ulaziti u sukob. Međutim, uzvratanje Zapadu istim osjećajima se tretira zločinom, i nužno je da cijeli svijet prihvati pravilo „ako nisi sa mnom onda si protiv mene.”

Ovo pravilo traži od Zapada da i sam vjeruje u njega kada ga nudi islamskom svijetu, ili nekoj drugoj od svjetskih civilizacijskih sila, koje još uvijek vole da uživaju u svome postojanju i suverenitetu.

U svom sukobu, Zapad se kreće ka viziji uništavanja egzistencijalnog djelovanja ovih sila, bez osvrtnja na to kojim će sredstvima stići do toga cilja ili kolika će biti doza moralnosti tih sredstava.

Vjerovatno je problem zapadnog mentaliteta u tome što je to mentalitet individualističkih stremljenja, kojem je teško razumjeti opcije ostalih i njihove težnje.

Nije tajna da Zapad ne voli civilizacijske snage koje su mu rivali. A na njihovom čelu je islamski svijet, čiji su koraci u cilju ometanja zapadne samovolje vjerovatno najbrži. Nikada nismo tražili od Zapada da nas ne mrzi, ako on to želi; preferiramo ga ostaviti da upražnjava svoje opcije, međutim, ono što tražimo od njega, jeste da mora postojati jedna doza etike lijepog ponašanja.

Islamska vizija koju smo spomenuli kroz dva kur'anska ajeta razumijeva postojanje Zapada i prihvata odnos prema njemu koji će biti u umjerenim okvirima kroz koje će se čuvati zajednički interesi. Međutim, problem je u zapadnoj viziji koja u svojoj podsvijesti vuče korijene iz sukoba koji su postojali i u prošlosti. Sada su te vizije našle svoju primjenu kroz političke, medijske i kulturne institucije na Zapadu pojašnjavajući da je ovo sukob između: islamske opcije i opcije slobode!

Islam može da pojmi odnose sa Zapadom, međutim problem je u tome što Zapad nije u stanju pojmiti odnos sa islamom, stoga što sekularizam upražnjava vlast koju kreiraju i njoj teže samo jaki na Zapadu. Za nju nastoje pridobiti i obične ljude, pod motom sukoba budućnosti, u borbi protiv sila zla i terora, kao što to ponavljaju političari i mnogi predstavnici kulturnog, idejnog i medijskog života na Zapadu.

Važno je da kažemo Zapadu, svim njegovim slojevima i klasama, da mi možda djelujemo naivno, ali je za Zapad dobro ako razumije da nismo takvi. Mi posjedujemo dovoljnu dozu inteligencije. I ne želeći, Zapad će islamskom svijetu učiniti ono što ovaj sam nije bio u stanju postići.

Ako Zapad smatra da je prije nekoliko vijekova izašao iz trnina, mi smo vrijeme tmine prevazišli prije više od četrnaest vijekova. U isto vrijeme, više volimo pravedan odnos i smijer koji će voditi ka prosperitetu čovječanstva i iskorjenjivanju smutnje i zla, ali pod uvjetom da Zapad bude spreman saslušati umjereno islamsko rješenje, koje je poruka dobra, kojeg želimo svim ljudima svijeta. Poslanik islama (s.a.v.s.) je poslan kao milost svim svjetovima. Kao što stoji u jednom od predanja u vjerodostojnim knjigama suneta; On (s.a.v.s.) kaže:

„Onaj koji ubije jednog muahida (nemusliman pod zaštitom islamske države), neće osjetiti miris dženeta (raja).“

Koju garanciju može ponuditi jedna poruka uzvišenija od ovog shvatanja? Zaista, bilo bi bolje kada bi Zapad preispitao moralne principe svoga odnosa prema islamskim pitanjima.

Sa naše tačke gledišta ovo je rješenje, koje se odlikuje umjerenošću i razumom, i bilo bi bolje kada bi ga svi poštivali. I da prevaziđemo licitiranje islama i islamskih sredina kako bi se proizveo sukob, jer se Zapad u pogledu ovoga ponaša sasvim nerazborito.

Oni koji su proučavali zapadnu filozofiju razumiju da je posrijedi problem u mentalitetu Zapada. Njime preovladava mentalitet sukoba. Kao takav on je nametnut pojedincu da bi uzeo učešće i da bi ga podržao. Isto tako je važno da Zapad dokuči da će sukob neminovno voditi ka kraju, i upravo ovo je ono što Zapad nije u stanju pojmiti.

Pozivamo pojedinca na Zapadu da razumijeva stvari onakvim kakve jesu i da se riješi vlasti egoističnih sila sukoba koje zapadno društvo vode ka uništenju, ali i da traga za onim što je bolje i vrijednije.

Poruka islama je poruka koja ima veoma visoke odlike glede poštivanja drugih i čuvanja njihovih prava i njihovih ispravnih oprijedjeljenja. Primjer iz stvarnog života islamskog svijeta ne mora nužno personificirati ovu poruku.

Međutim važno je napomenuti, te da svima bude jasno, da je shvatanje islama i njegovo tumačenje pravo muslimana, a ne aukcija na kojoj će sa svojim ponudama učestvovati političari i ideolozi, kojima je stalo, makar privremeno da budu okarakterisani kao tolerantni. Sa naučne tačke islamskog gledišta, s koje polazimo, voljeli bismo da bi čovjek na Zapadu, kada bi imao istinsku slobodu, tragao za onim što je bolje. I da može pročitati pravilno shvatanje islama u kojem će nužno vidjeti činjenice koje zahtijevaju poštivanje i uvažavanje kao nužnu reakciju zdravog i umjerenog razuma oslobođenog opterećenosti sukobom i vladajućim krugovima.

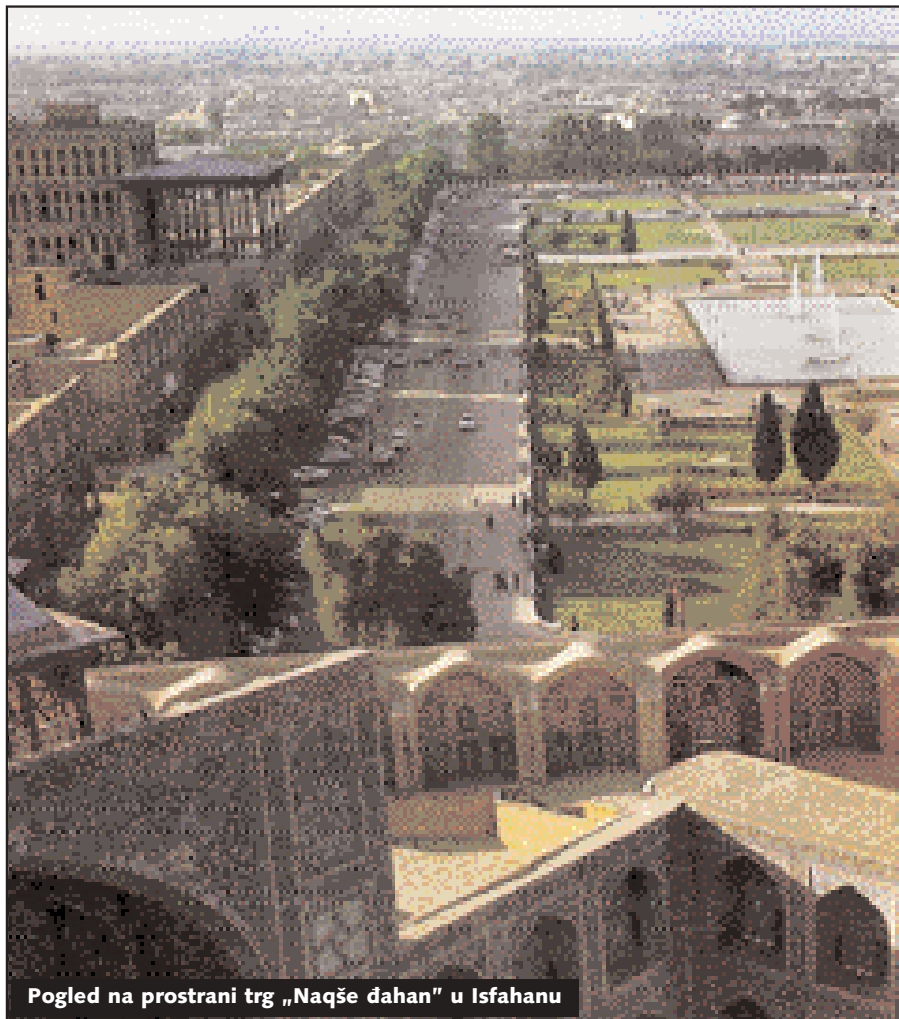
+ Cijenimo da je čovjek na Zapadu osposobljen za bolju stvarnost, i slobodu koja će biti pozitivnija kako bi gradio život daleko od reduciranja na interese koje mu zacrtavaju skupine rušilačkih sila kao jedinu moguću opciju. Bitno je da čovjek na Zapadu dokaži da je stvarnost koja obećava, upravo poruka islama koja govori o sveobuhvatnom prilasku životu. Bilo bi bolje da čovjek na Zapadu prevaziđe zastarjele vizije vjerskog života koje mu je zacrtala crkva još u srednjem vijeku. Da, to je nužnost kako bi se došlo do ispravne egzistencije, života i potrebnog dijaloga.

+ Isto tako, za čovjeka na Zapadu je važno da ne prenese shvatanje ovoga pojma, onako kako je

zacrtan, na njegovo shvatanje islama. Jednostavno, islam zasigurno nije takav.

Mi ovdje ne govorimo o samoljublju niti o branjenju vlastitih stavova na račun pravednosti, jer kada bi bili takvi, ne bi zasluživali poštovanje. Zapad je prešao sve granice u samoljublju i u samohvaljenju na račun pravednosti. U branjenju svojih stavova on koristi sva raspoloživa sredstva bez preispitivanja njihove moralnosti.

Kada neki zapadni ideolozi govore o onome što nazivaju „islamski fašizam“, oni nam u isto vrijeme daju dovoljnu priliku da posmatramo skupine različitih vidova zapadnog fašizma kojeg vladajuće sile upražnjava-

Pogled na prostrani trg „Naqše dahan“ u Isfahanu

ju ne samo sa islamskim svijetom nego sa svijetom u cijelosti, „ako nisi sa mnom, onda si protiv mene“.

Možda se sloboda ostalih ogleda u tome da zaborave problem Zapada, svoju podršku, ili svoje protivljenje, jer su zauzeti prečim stvarima.

Kada predstavlja islam kao neprijatelja kojeg on nastoji pobijediti, Zapad igra na kartu sukoba civilizacija.

Ovo je iluzorna formula koja u sebi sadrži iskrivljavanje činjenica.

Temeljni principi civilizacije zasnivaju se na dopuštanju pojedincima, da ne govorimo o društvima, da upražnjavaju svoje kulturne i društvene opcije. Međutim, vladajuće institu-

Zapad odabere drugu opciju za čije proizvođenje mi nismo spremni na način kako Zapad proizvodi krize unutar islamskih društava.

Zakoni vrline i morala zahtijevaju da postoje zajednički interesi kod svih strana i da njih treba poštovati i iskreno se odnositi prema njima. Njima treba davati prednost nad vlastitim egoizmom i pretjeranim ambicijama.

Mi shvatamo da je islam poruka Univerzuma upućena čovječanstvu i za Zapad bi bilo bolje da mirne duše razumije islamske poruke, kulturu i civilizaciju.

U tom smislu muslimani su iskreni optimisti.

cije na Zapadu nisu spremne da ponude muslimanima čak ni pravo shvatanja islama na način koji muslimani žele. Oni muslimanima žele izdiktirati posebnu formu islama, čiji bi glavni princip bio očuvavanje zapadnog suvereniteta, i potčinjavanje islamskog svijeta da mu bude odan čak i u sferi njegovih emocija.

Ovo je površnost Zapada u razumijevanju njegova problema i krize s kojom se sučeljava, ali i u njenom liječenju.

Želja nam je da sa polazišta islamske Objave pomognemo Zapadu u razumijevanju njegova problema i da s njim tražimo rješenje koje će se odlikovati pravednošću i razumom. Ali isto tako, nećemo biti pesimisti ukoliko

MUSTAFA EF. FETIĆ

Rođen je 1969. godine u Bijelom Polju. Završio Gazi Husref-begovu medresu Sarajevu. Kao imam je radio u Kaknju. Studirao je arapski jezik oko dve godine na Institutu za arapski jezik u Rijadu (Saudijska Arabija). Bio je glavni i odgovorni urednik časopisa „Glas islama“ koji izlazi u Novom Pazaru. Trenutno radi kao imam u Novom Pazaru.

Hrišćansko-islamski dijalog

Živica Tucić

ŠIITSKO-PRAVOSLAVNI KONTAKTI

Tokom mnogobrojnih vekova, dijalog između hrišćanstva i islama uvek je postojao na određenom nivou.

Ovo se, takođe, odnosi i na pravoslavno-islamski i pravoslavno-šiiitski dijalog. Pravoslavlje je uvek smatralo šiitsko usmerenje sastavnim, neodvojivim delom islama. Tradicija međusobnog upoznavanja između pravoslavlja i šiitstva najintenzivnija je kod Ruske pravoslavne crkve i Carigradske patrijaršije. Ne slučajno, ove dve najuticajnije pravoslavne crkve i teritorijalno se dodiruju sa šiitstvom na prostoru Bliskog i Srednjeg Istoka.

Carigradski patrijarsi poštovali su islam. Sadašnji patrijarh, Vartolomej, veoma je dobar poznavalac i poštovalac islama. On je bio u Teheranu više puta i uvek se plodotvorno

susretao sa šiitskim vođama, a sa tim susretima su obe strane bile zadovoljne. Može se reći da patrijarh Vartolomej u Iranu uživa poštovanje kao čovek koji se zalaže za međureligijski dijalog. Priman je sa izuzetnom pažnjom. Ne jednom je istakao da mira u svetu nema bez mira religija, a mira religija nema bez njihovog međusobnog poznavanja i uvažavanja. Mira u svetu nema ako ljudi nemaju mira u sebi, a on im je dar Božiji koji se stiče iskrenom verom. Hristos od nas traži da živimo u miru sa svim ljudima ne čineći u tome bilo koje ograničenje.

Moskovska patrijaršija je teološki dijalog institucionalizovala. Od 1996. godine postoje redovni susreti teologa, u Moskvi i u Teheranu, koji razmatraju razne teme. Nažalost, ovi susreti i njihovi rezultati nisu dovoljno poznati kako u pravoslavnom tako i u islamskom svetu. Svako upoznavanje traži vreme. U teološkom dijalogu vreme nema odlučujući značaj, dijalog se može voditi decenijama, važno je da on donosi plodove i da je temeljno pripreman. Iz rusko-iranskih susreta vidimo da su oni vrlo predano pripremani i da su među verujućim ljudima u obema zemljama imali odjek. Time je iskazano stvarno razumevanje, a ono je temelj miru. Pokazalo se da je to bilo od koristi i za nas ovde na Balkanu pošto ovde teološkog dijaloga nema.

Poseban značaj ima susret koji je održan juna meseca 1999. godine u Moskvi. Njegov povod je bila desetogodišnjica smrti imama Homeinija za koga je tom prilikom rečeno da je obnovitelj drevne muslimanske tradicije dijaloga između religija.

Na ovom susretu iransku stranu predvodio je ajatolah Mohammad Ali Tashiri, koji je

rukovodio Organizacijom islamske kulture i veza. Rusku pravoslavnu crkvu predstavljao je najviši predstavnik zadužen za spoljne poslove crkve, mitropolit kalinjingradsko-smolenski Kiril, takođe vrsan teolog. Iranski gosti su posetili jedno od najsvetijih mesta pravoslavlja, Trojice-Sergijevu Lavru u kojoj je i Moskovska duhovna akademija.

Posle ovoga susreta objavljeno je zajedničko saopštenje koje ima veliki značaj. U njemu se kaže da su teme susreta bile „Mir i pravednost“ sa bogoslovskog, religiozno-društvenog i međunarodnog aspekta. Ističe se da doktrinalne osnove pravoslavlja i islama priznaju neraskidivu povezanost između mira i pravednosti, morala i zakona, pravde i ljubavi. Dužnost verujućih ljudi je da služe večnoj i neizmenjenoj istini. Na ovo ne smeju da utiču nikakvi ljudski uticaji. Takođe se kaže da služenje istini nije potpuno ako se ono ne sjedini sa ljubavlju, praštanjem, pomirenjem i milosrdem. Ne treba se miriti sa grešnim delima i satanskim iskušavanjima. Svevišnji je čoveka stvorio da bude slobodan. Nijedan zemaljski, odnosno državni zakon, ne može da pruži pravdanje nepokoravanju Božijem zakonu.

Poroci koji ugrožavaju čovekov život i njegovo zdravlje, narušavaju društveni moral i zaslužuju osudu.

Konstatuje se da narušavanje morala u društvu donosi ljudima smrt, krizu ličnosti i unutrašnje konflikte. Sveta obaveza je u utvrđivanju moralnih vrednosti u celom svetu, posredstvom obrazovanja, masovnih medija i davanju odgovarajuće pozicije verujućima u društvu.

Pravednost je osnova mirnog i harmoničnog razvoja sveta.

Samobitnost je pravo svakog naroda da određuje svoju istorijsku misiju i da iskazuje svoje interese u okviru svetske zajednice.

Treba se suprotstavljati nametanju i diktiranju tuđe volje i pogleda na svet. Ovo se odnosi na kulturnu, religioznu, ekonomsku i vojnu ekspanziju ili dominaciju neke sile.

Međunarodno pravo mora biti osnova razrešavanja konfliktnih situacija u svetu. Odluke koje se na svetskom nivou donose, a predstavljaju obavezu svim zemljama mogu doneti samo legitimne međunarodne strukture. Ovde se očigledno misli na Ujedinjene nacije.

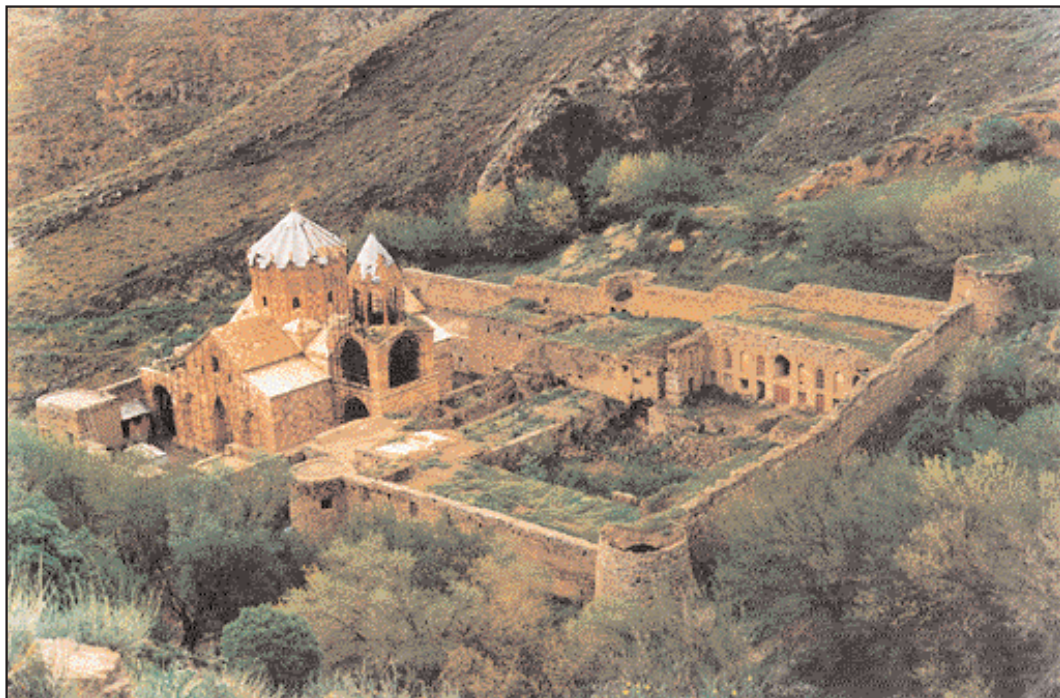
Da bismo izbegli konflikte i stvorili svet koji je pravedan i stabilan, treba podržati tradicionalne civilizacije u dijalogu i saradnji.

I sam predsednik Irana, Sejed Mohammad Hatami, veliki je zagovornik međureligijskog dijaloga. On se susreo 2001. godine sa sveruskim patrijarhom, Aleksejem, u Sveto-Danilovskom manastiru u Moskvi za vreme njegove posete Ruskoj Federaciji. Tom prilikom, patrijarh je istakao da su religije deo civilizacija i da treba kroz svoje duhovno iskustvo da pomognu u obogaćivanju raznih naroda. Osuđuje se pokušaj da se stvori kulturna dominacija u svetu preko procesa globalizacije.

Monoteističke religije, kao što su pravoslavlje i islam treba da saraduju a dijalog između njih postao je već realnost, rečeno je ovom prilikom. Iranski predsednik smatra da su religije jezik saradnje i ljubavi. Verski delatnici imaju obavezu da se usprotive krvoproliću i ratu, posebno ako se on vodi pod zastavom vere. Suština dijaloga civilizacija treba da bude reč Božija.

Ruski patrijarh, Aleksej, u jednoj svojoj poruci učesnicima pravoslavno-islamskog dijaloga istakao je da međusoban dijalog donosi već plodove. Pre svega ova saradnja je izraz protivljenja stvaranju antagonizma između sledbenika dveju vera. Ne malo zajedničkih ciljeva

Crkva sv. Tadeuša (Kara kelisa) u okolini grada Makua, Iran

imaju dve vere, smatra patrijarh, apelujući na ujedinjavanje snaga radi postizanja visokih ciljeva. Treba davati zajednički odgovor na pojave kao što su sekularizam, moralna kriza društva, pokušaj stvaranja jednopolarnog sveta, korišćenje globalizacije za ekonomski, kulturni, religiozni i informacioni diktat. Pravoslavci iskazuju duboko poštovanje prema islamu videći u njemu drevnu religiju punu životne snage avramovskog porekla. Iran stvara svoj život na osnovama čvrste odanosti tradicionalnim duhovnim vrednostima i postiže ne male rezultate u svim sferama života. To samo potvrđuje netačnost teze da države zasnovane na religioznim osnovama padaju u regresiju, odnosno nazaduju. Međureligijski dijalog, to se sve više prihvata u svetu, predstavlja sredstvo rešavanja konflikata i uspostavljanja mira. Današnji verski lideri imaju veliku odgovornost mirotnoračke službe. Tu svoju misiju mogu da ispune samo saradjući.

Ovakvi susreti imaju pozitivan uticaj i na odnose između država. Iranska država zasnovana je na verskim osnovama, među hrišćani-

ma se to shvata kao opredeljenje, samoopredeljenje Iranaca. Naše nije da u to ulazimo. U hrišćanskim zemljama pak, sekularizacija je podmakla, države se prema religiji ophode neutralno, niti je podstiču niti je sputavaju. To je drugi model od onog koji se u nauci zove teokratija. Čak i sekularizovanim državama prihvata se činjenica da vera ima veliki značaj u identitetu jednog društva. Odvojenost države od vere u islamskom svetu nije prisutna, a povezanost je svuda jasna, u većoj ili manjoj meri. To za druge zemlje ne predstavlja teškoću. Problem može nastati kada dve zemlje imaju nerešenih problema, kada se kritika neke države shvati kao kritika i religije koja je u njoj većinska. Ali, argumenti političara ne smeju biti i argumenti verskih vođa. Oni su pozvani tada da pomognu da se konflikti izbegnu. Iranske verske vođe nikada nisu davale antihrišćanske izjave niti su kritiku pojedinih država izjednačavali sa nipodaštavanjem druge religije. Istorija i tradicija Irana, islamska i predislamska, stvorila je tolerantan odnos prema drugim verama.

Pokazatelj toga je da po Iranu ima hrišćanskih crkava – pravoslavnih, pod carigradskom, antiohijskom i ruskom patrijaršijom, rimokatoličkih i jermenskih.

Iranske verske vođe imaju teološki kontakt i sa Rimokatoličkom crkvom. Dijalog je vođen u Teheranu i posebno u Beču. U tim kontaktima je bečki nadbiskup, kardinal Šenborn, imao posebnu ulogu. Iranci su bili prisutni i u Asiziju kada su se okupljale verske vođe sveta kako bi se zalagali za svetski mir.

Patrijarh Vartolomej je veliki zastupnik očuvanja čovekove prirodne sredine. Na tom polju islam i hrišćanstvo, odnosno pravoslavlje, mogu još više da saraduju u stvaranju svesti kod pojedina i država u nužnosti očuvanja prirode. Iran i Rusija to mogu da čine u očuvanju Kaspijskog mora. Zajednički se može stvarati svest o prirodi kao daru Božijem i potrebi odgovornog postupanja. Bog nam je prirodu dao da je koristimo a ne uništavamo. Po ovom pitanju islam i hrišćanstvo se ne razlikuju. U ovome je potrebno još više kontakata između dveju religija.

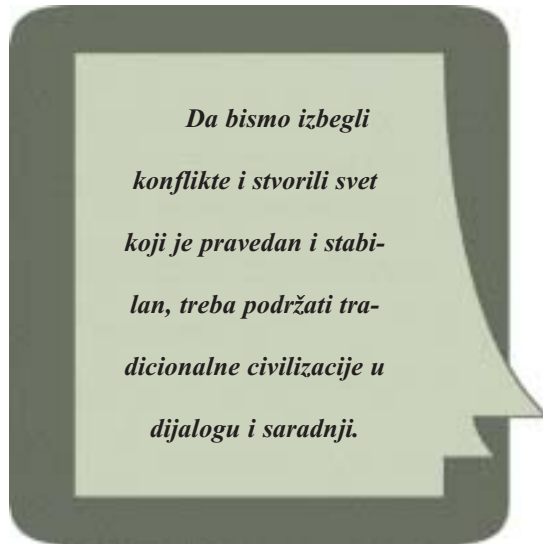
Kao što je već rečeno, najveći zadatak je očuvanje svetskog mira, a današnjica pokazuje da ga ugrožavaju i teroristi koji imaju političke ciljeve koje često interpretiraju kao verske. Zapovest „ne ubij“, prisutna je u obe religije i ona je nedvosmislena. Terorizma u ime vere ne može biti. Ne postoji sukob civilizacija i potreba da jedna drugu unište. Verske vođe svojim susretanjima i zajedničkim izjavama, u kojima osuđuju svako nedelo i kada se pokušava pravdati verom, daju veliki doprinos miru.

Ne jednom je rečeno da mira nema bez pravедnosti. Pravda je svakako princip i hrišćanstva i islama. To se odnosi na sve nivoe – porodicu, državu, svet. Gde ima pokušaja dominacije i nametanja, sigurno nema pravde. Pokušaj da se stvori jedna svetska vlast, jedna kultura, jedna dominacija – ne vodi pravdi. Očuvanje i verske i nacionalne osobenosti stvara harmoniju, nametanje stvara disharmoniju.

Može se reći da se i pored mnogovekovnih kontakata, hrišćanstvo, i pravoslavlje kao njegov sastavni deo, s jedne strane, i islam i šiizam, s druge strane, nalaze u fazi intenzivnog upoznavanja. Možda nas je razvoj svet-

ske situacije prisililo na to. Želimo da razbijamo predrasude i neznanja, jednostranosti koje postoje i kod obrazovanih ljudi.

Do sada se pokazalo da je Iran ne samo zagovornik, već i jedan od važnih stubova dijaloga hrišćanstva i islama.

ŽIVICA TUCIĆ

Rođen je 1952. godine u Banatu. Studirao je politikologiju i teologiju. Bavi se publicistikom. Fokus njegovih interesovanja predstavljaju međureligijski odnosi uopšte, a posebno odnosi između islama i hrišćanstva. Objavio je veliki broj radova na tu temu u raznim glasilima. Urednik je lista „Pravoslavlje“. Učestvovao je na brojnim simozijumima i skupovima međureligijskog i dijaloškog karaktera. Živi i radi u Beogradu.

Vera i filozofija

mr Mansure Hossaini

U ime Boga

Čovek savremenog doba je zalutao. Uz nemirava nas mnoštvo puteva ispred nas. Jedna skupina poseduje veru, a druga učenost, međutim, jedan učeni vernik oseća potrebu za oboma – kako za verskim tako i za naučnim saznanjima.

Čovek skoro po pravilu postaje zbunjen i začuđen svaki put kada se obrati modernim naukama. S druge strane, kako da se odrekne užitka verovanja i verskog spokojstva? Snažna, pouzdana vera je najređa stvar u današnjem svetu, i treba proveriti snagu naše vere i sposobnosti i videti da je vera koja uđe u srce u stanju da odoli najstrašnijim iskušenjima. Zato treba druge uputiti u intelektualna i naučna saznanja i učenja i uz pomoć dve Božije blagodeti – razuma i verovanja – napredovati bez brige i promišljanja, budući da se Bog brine o veri. Vera i filozofija su kroz istoriju imale suštinski bitnu ulogu u životima ljudi. Postoje mnoga gledišta o povezanosti religije i filozofije. Postoje oni koji podržavaju suglasje vere i filozofije, kao i oni koji smatra-

ju da su ovo dvoje međusobno suprotstavljene, dok je treća grupa filozofska pitanja iskoristila za stvar vere. Veliki jevrejski mislilac Musa ibn Majmonid (1135-1204) verovao je da su promišljanje i kontemplacija jedna forma bogoslužnja i nastojao da pomiri razum i verovanje. U svom delu „Dalale al-haerin” on kaže: „Promišljanje i istraživanje predstavljaju put čovekovog usavršavanja. Učenost i svesnost su same po sebi jedna vrsta bogougodnih dela kojima se čovek približava Bogu i otkriva ezoteričke istine. U zavisnosti od toga koliko čovek bude iskren i revnosan u istraživanju, toliko će porasti i njegova bliskost prema Bogu.” Majmonid smatra da svako voli Boga u meri koliko ga upozna i shvati.

Pisci dela „Razum i religijsko verovanje” iznose tri vrste relacije između vere i filozofije u hrišćanskom svetu:

RADIKALNI RACIONALIZAM

Prema ovom gledištu, verska načela i ideje biće prihvaćene logičkim i objektivnim merilima ukoliko se prethodno dokaže njihova tačnost. Džon Lok (1632-1704), hrišćanski filozof, verovao je da hrišćanstvo može ispuniti kriterijume radikalnog racionalizma, pod uslovom da se pravilno shvati i odbrani.

Gledišta Tome Akvinskog (1224-1274) odgovaraju Lokovom stavu da se istina hrišćanstva na ubedljiv način može demonstrirati putem preciznog logičkog suda. Pristalica ovakvog racionalističkog gledišta ne dolazi do verovanja čulnim putem, on dokazuje tačnost svog gledišta.

FIDEIZAM

Fideizam je filozofska doktrina koja stavlja verovanje iznad razuma i po kojoj je ve-

ra, a ne razum u stanju da dođe do metafizičkih istina. Kjerkegor (1813-1885), danski filozof, izlaže oštrom podsmehu one koji empirijskim metodama i argumentacijom nastoje da spoznaju verske istine. On kaže: „Bez rizika nema verovanja, vera je suprotnost između neizmerne žudnje duše pojedinca i nepostojanja očiglednog ubedenja. Kada bih bio u stanju da shvatim Boga, više ne bih verovao. Ali pošto to nisam u stanju, preostaje mi da verujem”.

Paskal (1623-1662) takođe daje prednost veri u odnosu na razum. Po njemu, duhovno prosvetljenje predstavlja temelj znanja i verovanja, on kaže: „Srce, a ne razum, svedoči o postojanju Boga, i odatle dolazi verovanje”.

KRITIČKI RACIONALIZAM

U ovom filozofskom pravcu verska učenja se mogu staviti pod kritiku i sud uma, ali se skromnije i ograničenije gleda na sposobnosti razuma. Kritički racionalizam kaže da ne treba da polažemo veće pravo na izvesnost racionalističkog prosuđivanja od onoga što je za nas objektivno dostupno, i u isto vreme ne odbacimo našu sposobnost promišljanja i rasuđivanja kada želimo da donesemo najvažnije životne odluke. Naravno, jedinstvo između predavanja veri koja zahteva „maksimalno pokoravanje” i promišljanja i prosuđivanja koji prihvataju raznovrsna stanja, predstavlja teškoću, ali je konstruktivno i plodotvorno razmišljanje oduvek bilo korisno u životima mnogih vernika.

Misaoni tokovi u islamskom svetu obuhvaćeni su u četiri osnovne grupacije:

PRAVAC PERIPATETIČKE FILOZOFIJE (MEŠA’)

Postupak ovog filozofskog pravca zasnovan je na racionalnim demonstracijama. Osnivačem islamske filozofije smatra se Abu Nasr Farabi (870 – 950). On je radio na povezivanju vere i filozofije. On uzima u razmatranje blagostanje. Po njemu, savršenstvo se ne može postići samo kroz duhovno pročišćenje i vršenje praktičnih dela, već prevas-

hodno putem sredstava uma i promišljanjem. Nema sumnje da praktični postupci i bogosluženje najviše doprinose sticanju vrline, ali umne vrline su od većeg značaja. Čovek se približava višem svetu sa svakom rastućom spoznajom.

PRAVAC ILUMINACIJE ISTOČNE FILOZOFIJE/(IŠRAQ)

Ovaj pravac zasniva se s jedne strane na razumu i racionalnoj demonstraciji, a s druge na kontemplaciji i aksetskoj praksi. Među islamskim misliocima izdvaja se Šejh Išrak (Učitelj iluminacije) (1155-1191) po kome filozofsko razmišljanje nije suprotstavljeno veri. Protivrečnosti između naroda i verskih pravaca po njemu je posledica više faktora među kojima je jedan od najvažnijih neslaganje u tumačenju. Suhrevardi glasno opominje svoje sagovornike: „Ne dozvolite da vas razlike u izražavanju učine svojim igračkama. Istina, jedno je svetlo sunce, čiji se broj ne povećava zbog broja pokazivanja. Jedan je grad, ali su njegove kapije mnogobrojne, i bezbrojni putevi koji vode do njega.”

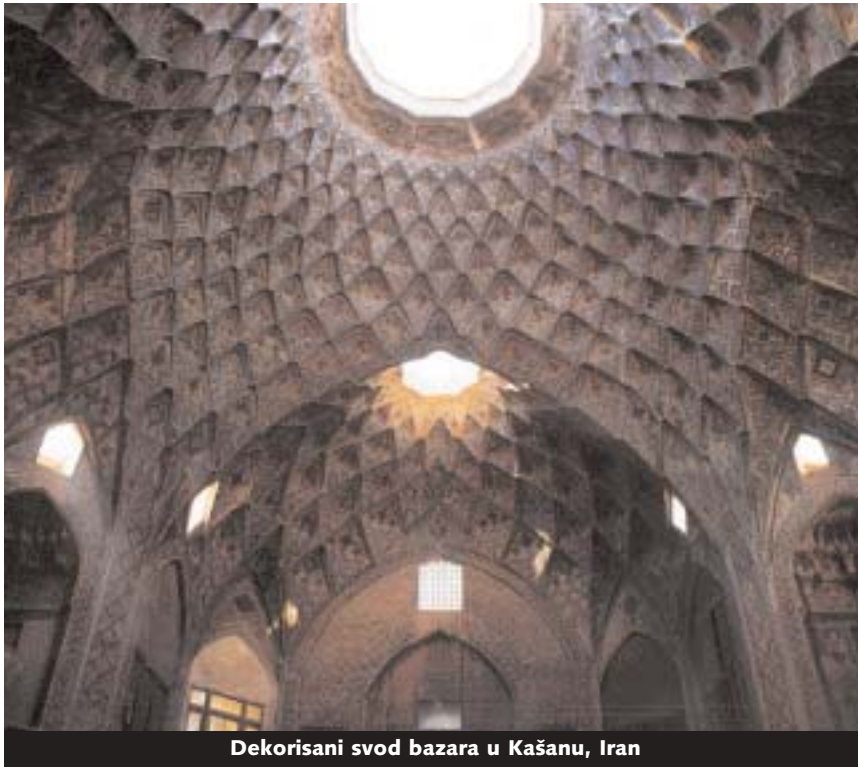
PRAVAC SUFIZMA (ISLAMSKJE MISTIKE)

Ovaj pravac smatra da je put za otkrivanje istine put unutrašnje intuicije i spoznaje, i odbacuje svaku vrstu razuma i racionalne argumentacije smatrajući racionalističke temelje slabim. Cilj nije samo otkrivanje istine, već i stizanje do nje. Sledbenici ovog pravca su mnogobrojni, a među njima su i imena kao Hadže Abdulah Ensari, Šabli, Haladž.

Najznačajniji predstavnik ovog pravca je Muhijudin ibn Arabi (1165-1240). Ibn Arabi je veći deo svog života proveo u molitvi, vršenju bogougodnih dela, kajanju, čitanju Kur’ana i pominjanju svetih Božijih imena, da bi došao do saznanja da su svi Božiji zakoni putevi koji vode na jedno odredište. Ako neko ispravno sledi odredbe jedne Božanske vere, to je isto kao da je verovao u sve ostale.

Postoji jedna njegova poznata misao koja glasi:

Moje srce je otvoreno svim oblicima,

Dekorirani svod bazara u Kašanu, Iran

*Ono je livada za gazele,
manastir kaluđerima,
Hram idola, Kaba hodočasnika,
Stolovi Tore, Kur'an,
Moja religija je ljubav –
gde god krenuli njeni karavani
Ljubav će biti moje ubedenje i moja vera.*

ŠKOLA DOGMATSKE TEOLOGIJE (KALAM)

U ovoj školi primenuju se umni principi, ali je ona u svojoj biti privržena odbrani islamskih svetinja.

Podsetimo se na kraju da je promišljanje sastavni deo urođene prirode čoveka; može li se, onda reći da Božije vere i verovesnici pozivaju ljude na put suprotstavljen samoj njihovoj prirodi preporučujući slepo prihvatanje lišeno razmišljanja i dokaza. Razum i verovanje su dva krila za čovekov uzlet ka večnosti.

Izvori

'Aql va 'eteqadat dini, Majkl Peter-son, Vilijam Haskor, Brus Rošenbah, Dejvid Barpan-džar.

Se hakime mo salman, Sejjid Hossain Nasr.

Tarikhe falsafe eslami, Anri Korben.

Ašnaji ba ulume eslami, prof. Morteza Motahari.

Mađmu'e maqalat dovo-min simpozijum islam va masihijat.

Faslname ta-hasusi adjan va mazhab – Haft Aseman.
preveo
Aleksandar Dragović

MANSURE HOSSAINI

Rođena je 1966. godine. Nakon osnovnog obrazovanja završava srednju školu, (smer humanističke nauke), a potom se upisuje na Univerzitet „Azade eslami“ u Teheranu, gde diplomira na Odseku za islamsku filozofiju i teologiju. Na istom Univerzitetu je odbranila magistarski rad na temu „Materija i forma prema učenjima tri filozofske škole u islamu“. Prevodi sa turskog na persijski i piše filozofske eseje koje je objavljivala u raznim publikacijama. Na persijski je sa turskog prevela sledeća dela: *Zendegi va ĩraye falsafi Uhaududdin Kermani, Teheran, 2000; Din va siyosat dar doulate Othmani, Teheran, 2002; Eslam va ĩrupa, Teheran, 2001.*

Globalizacija, islam, pravoslavlje

Slobodan Reljić

Velike ideje sadrže globalizam. Kad neko poveruje da ima rešenje koje može usrećiti svet, on tog trenutka poželi da to univerzalno dobro podeli sa ostalima. Kad se raspao svet „hladnog rata“, kad se jedan blok našao „na smetlištu istorije“, tog trena je pobednik objavio „Kraj istorije“ u vidu istoimene knjige američkog političkog pisca Frensis Fukujama.

Globalizam se kroz dotad neviđenu medijsku prezentaciju objavio sa svim elementima „svetovne religije“. Dobio je, na primer, i svoje „instant apostole“. Oni su dogmu saželi u nekoliko reči: „pokretačka ideja globalizacije je kapitalizam slobodnog tržišta – što više olabavite pravila za snage tržišta i što više otvorite svoju ekonomiju za slobodnu trgovinu i takmičenje, ona će pre procvetati i biti efikasnija“. Devedesetih godina XX veka „globalizacija je značila širenje kapitalizma slobod-

nog tržišta na sve zemlje u svetu“. A obznajena su i osnovna (ekonomska) pravila – „pravila koja promovišu otvorenost, deregulaciju i privatizaciju ekonomija“. (Thomas L. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*)

Decenija je bila dovoljna da „religija globalizma“, iza koje stoje glas i snaga američkog neoliberalizma, pokaže znake ozbiljnog zamora. Fukujamina Velika ideja već je zaboravljena. I sam „prvi apostol“ je se odrekao. A čovek koji je najavio „rajsku baštu“ u kojoj će sretni ljudi širom sveta baštiniti istovremeno hladovinu stare masline i čuda automobilske industrije – kao što je „Krajslerov“ „leksusa“ – već je stigao do zaključka da te blagodeti i nisu za „sve zemlje u svetu“. Nisu, jer „globalistički manihejizam“ već nesumnjivo zna da postoji „Svet reda“ (Dobro) i „Svet nereda“ (Zlo ili Nevolja), a ovaj drugi je gotovo beznađežan slučaj. Ipak, misija ostaje: „zadatak četiri stuba Sveta reda je da zajedno rade na pomoći za stabilizaciju i podizanje Sveta nereda“. Četiri stuba Sveta reda, po T.L. Fridmanu, su Amerika, Evropa s Rusijom, Kina i Indija. A „Svet nereda“ (Carstvo mraka) čine „pale države“ (failed states) kao što je, na primer, Liberija, „banditske države“ (rogue states) Sadamov Irak i Severna Koreja, „države nereda“ (messy states) – države koje su suviše velike da bi nestale, ali suviše haotične da bi funkcionisale, kao što su Pakistan, Kolumbija, Indonezija, većina arapskih i afričkih država; i na kraju u „Svetu nereda“ značajnu ulogu igraju terorističke i mafijaške mreže koje ovaj svet podržava.

Tako je „najbolji od svih svetova“ koji je krajem drugog milenijuma ponudio neoliberalizam za deceniju i po stigao do stanja koje se opisuje kao „the war between Axis of Evil and Satan“ (Mohamed Mahatir, premijer Malezije) „Mi živimo u strahu, svako od nas. Bojimo se terorista. I teroristi i njihovi podržavaoci – ili pretpostavljeni podržavaoci – plaše nas. Bojimo se letenja, bojimo se putovanja u sigurne zemlje, bojimo se noćnih klubova, pisma, paketa i kargo kontejnera, belog praha, cipela, muslimana, olovaka, metalnih oštih predmeta, itd...! Ljudi koji nisu umešani, nevini ljudi – žive u strahu. Oni su kolateralna šteta. I kao što su to civili u Avganistanu i Iraku, tako su to putnici otetih aviona. I ljudi koji su radili u Svetskom trgovinskom centru u Njujorku su, takođe, kolateralna šteta. Mahatir ovo stanje zove „Trećim svetskim ratom“ koji je u toku.

Kao što su u prošlom veku u jednom izdanju svetovne religije potrošene Velike Ideje „jednakosti“ i „socijalne pravde“, tako sada američke vrednosti, pretvorene u mitološke konstrukte, „sloboda“ i „demokratija“ preplašenom svetu već zvuče kao „isprazne fraze zamorne propagande“.

A „nikad nije bilo više izbornih demokratija u svetu – 121 danas, po brojanju Freedom House, prema 66 koliko ih je bilo 1987. godine“.

Ipak, nema iole ozbiljnijeg promišljanja o demokratskom svetskom sistemu. (Nebeskom carstvu na Zemlji). Konkretno politike to čine utopijskim naporom. Globalizam, kakav nam nudi savremeni neoliberalizam, je izgubio univerzalnost. Nema jednakosti ni za građane (pripadništvo jednom narodu vas može osloboditi dostupnosti međunarodnom sudu), ni za radnike (nije uopšte svejedno gde radite isti posao, iako se vaših ruku delo prodaje na jedinstvenom svetskom tržištu), ni za države (to je jasno iz već napred navedene podele), ni za narode (u okviru iste države ili regiona za potrebe politike velikih možete biti „dobri“ ili „loši“ momci, da je ta uloga jedini kriterijum), a ni za religije. Nema jednakosti, ali ona, sad je to jasno, i nije cilj.

Niz pokazatelja će potvrditi ovakav tok stvari. Svojevremeno su bogate zemlje odlučile

da bi siromašnim trebalo davati jedan odsto bruto nacionalnog dohotka i tako smanjiti jaz između sveta svetla i sveta tame. Sem poneke skandinavske zemlje, bogati su olako pogazili zadatak reči. U međuvremenu, siromaštvo siromašnih se uvećava do nezamislivih razmera. A bogati, uporedo sa misionarskim pričama o bespotrebnosti nacionalnih vojski i industrija naoružanja, povećavaju vojne budžete. Kao standard za bogate zemlje se uzima da na jedan dolar, koji daju za pomoć svetu, 7 odvaja za odbranu, kako se eufemistički naziva jednostrano naoružavanje. Francuska je na tom nivou. Ali, SAD na dolar za pomoć odvaja trideset tri dolara za vojsku. Kad bi SAD uzele standard Francuske onda bi za pomoć svetu odvajale 48 milijardi dolara godišnje, što je, u stvari, predloženo povećanje američkog vojnog budžeta za ovu 2003. godinu. Jer „Milorodnog anđela“ čeka još dosta posla.

Gore već navedena podela Tomasa L. Fridmana sve više liči na svet, koga su se liberali devedesetih godina gnušali, a koji je predstavljen u kultnoj knjizi uglednog američkog profesora vojnih studija Samjuela Hantingtona Sukob civilizacija. (S. P. Huntington, The Clash of Civilizations. Remarking of World Order) Fridmanov „Svet reda“, po Hantingtonu, i nije svet prijatelja. Naprotiv, to su svetovi ljutih rivala, potencijalnih neprijatelja.

Ako se sad držimo teme ovog skupa, onda je trenutak da kažemo da je Hantington „predvideo sukob zapadne civilizacije, onako kako su je obrazovali rimokatolicizam i protestantizam, sa istočnom, u koju se, osim islama, ubraja i pravoslavno hrišćanstvo“. (Anastasije, arhiepiskop Tirane i cele Albanije, Globalizam i pravoslavlje) Nema sumnje da sukob postoji. Teško je međutim iz pozicije bića koje je samo zrno peska u Velikom toku razumeti razmere sukoba ili predviđati trajanje.

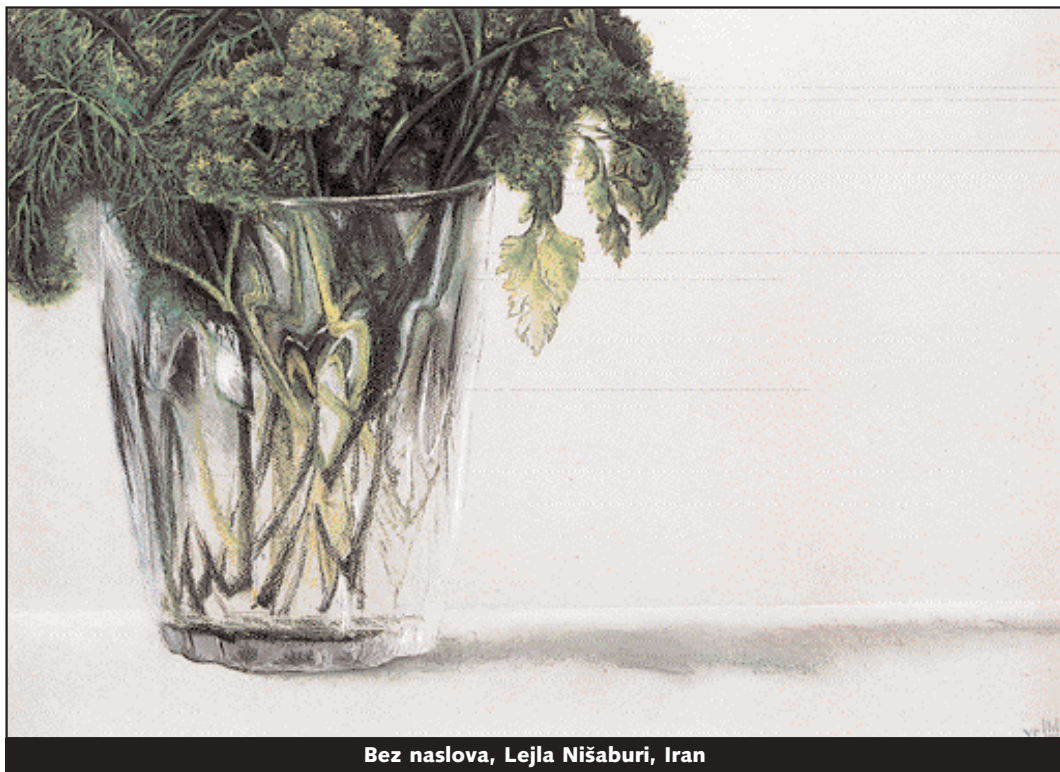
Izvesno je, čini se, da će osnovne vrednosti velikih svetskih religija igrati značajnu ulogu u globalnom društvu ili globalizovanim društvima – društvima straha. Protivnici govore o „etičkom bankrotu“ procesa globalizacije, a svremeni čovek živi sa duboko usađenim strahom od drugog čoveka: bilo od onih grupa koje prete terorističkim napadima

na nepredvidljivim mestima na način od koga nema zaštite, bilo da ga zastrašuje potpuno odsustvo mogućnosti kontrole nedodirljivih lobija za koje on počinje da veruje da mogu da proizvode bolesti, klimatske promene, društvene prevrate, kulturni genocid. Tako ugroženom čoveku će trebati neki čvrst oslonac. Bog neoliberalnog kapitalizma nije Bog Ljubavi. Njegove vrednosti su drugačije hijerarhizovane. Borba neprestana je ideja vodi-lja, licemerje nije moralni teret, a ljubav je re-liktnost prošlosti koji se ritualno oživljava u ne-deljnim opuštanjima u hramovima Starog Bo-ga. Problem sa ovakvom „svetovnom religi-jom“ je što ona nije skrojena po meri društve-ne većine. Ona ispunjava potrebe tek male elite najposobnijih, najnemilosrdnijih. To je svet koji se, kako je From odavno uočio, u di-lemi „imati ili biti“ definitivno odlučio za – potrošačko društvo. Čak i u najbogatijim dru-štvima tog tipa većina se oseća duboko otu-đena. Traži pribežište. Tradicionalne religije će, nadajmo se, u tome prepoznati svoju šan-su i naći primerena sredstva.

SLOBODAN RELJIĆ

Slobodan Reljić je rođen u Tesliću, u bivšoj jugoslovenskoj Republici Bosni i Hercegovini 1954. godine. Novinarstvo je završio na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Studirao je Sociologiju religije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Boravio je u Sjedinjenim Državama na speci-jalističkim studijama „Mediji i demokratija“ na Duke University u Severnoj Karolini.

U novinarstvu je oko dve i po decenije: od novinara informativnog programa Radio Beograda, Prvog programa, preko reporter-skih poslova u Ilustrovanoj Politici do anali-tičkog novinarstva i uređivanja u poslednjoj deceniji prošlog veka u NIN-u. Posebna interesovanja su okrenuta promenama u medijima u informatičkim društvima i proce-su globalizacije, kao i izgradnja civilnog društva u zemljama u tranziciji na evropskom istoku. Trenutno je na mestu glavnog i odgovornog urednika NIN-a. Osnivač je Centra za razvoj neprofitnog sektora, Beograd, i član Komisije za istinu i pomirenje.

Bez naslova, Lejla Nišaburi, Iran

Žena u islamu naspram judeo-hrišćanske tradicije – mit i realnost

Muna Jusufspahić-Mistiri

Hvala Allahu, Gospodaru svetova. Ne-ka je salavat i selam na Njegovog poslanika Muhammeda (s.a.v.s.) sallallahu alejhi ve sellem.

Najistinitiji govor je Allahov govor, a najbolji put je put Muhammeda (s.a.v.s.) sallallahu alejhi ve sellem. Gospodaru moj, na Tebe se oslanjam i od Tebe pomoć i uputu tražim.

Allah dž.š.u Kur'anu kaže: „O ljudi, bojte se Gospodara svoga, Koji vas od jednog čoveka stvara a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.“ (4: 1).

Mene kao muslimanku boli i veoma iritira to, što se islam na Zapadu napada, omalovažava i tretira kao simbol potčinjavanja

žene. Ko to tvrdi taj ne poznaje islam i može se reći da je nepoznavalac islama i islamskog učenja o ženi.

Ovo kažem, jer mnogi od njih važe za islamologe (poznavaoce islama), a često baziraju svoja „znanja“ na brošuricama i prevodima prevoda, te su daleko od izvora.

Zašto je baš islam taj koji je napadnut i zašto su baš muslimanke sa velom isključene iz škola?

O ženi je potrebno govoriti. Potrebno je sagledati da li judaizam i hrišćanstvo zaista nude ženi bolji položaj od islama? Šta je istina?

Allah dž.š. u Kur'anu kaže: „I kada govorite, krivo ne govorite, pa makar se ticalo i srodnika.“ (6: 152).

Znači, dužnost i obaveza mi je da u potrazi za istinom budem objektivna. Takođe, želim da naglasim da mi nije cilj da ocrnim ni judaizam niti hrišćanstvo. Kao muslimani mi verujemo u Božansko poreklo obe vere. Niko od nas ne može biti musliman a da ne veruje u Mojsija i Isusa kao Allahove poslanike. Jedini pravi cilj ovog izlaganja je da pokažem islamsku doktrinu vezanu za ženu. Želja mi je da otkrijem ljudima pravi, istiniti položaj žene u Kur'anu, s tim što ću se potruditi da ujedno pokažem i šta druge svete knjige nalažu, a spomenuću i učenja nekih bitnih crkvenih otaca koji su imali ključnu ulogu za hrišćanstvo. Veoma je bitno razlikovati kulturu od religije, veru od tradicije, jer ćemo tada svaku veru proučavati na samim njenim izvorima, a ne u praksi, često lošoj, njenih nominalnih pripadnika.